

הלכתא למעשה בדרה היומי

מסכת חגיגה

תוכן

- 1.....הלכה למעשה
- א. היתר נדרים פורחין באויר ... שנאמר לא יחל דברו הוא אינו מוחל אבל אחרים מוחלין לו.....1
- ב. גמר בלבו צריך שיוציא בשפתיו.....2
- ג. מניין שנשבעין לקיים את המצוה שנאמר נשבעתי ואקימה לשמור משפטי צדקך...3
- ד. הלכות שבת ... החופר גומא בשבת ואין צריך אלא לעפרה פטור עליה ... מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה ... מקלקל הוא ... מלאכת מחשבת אסרה תורה.....3
- א. נתקיימה מחשבתו או כוונתו.....3
- ב. כדרכה ושינוי.....4
- ג. מלאכה שאין צריכה לכופה.....4
- ד. אינו מתכוין ואינו פסיק רישיה.....6
- ה. מלאכה המתקיימת.....8
- ו. מקלקל.....8
- ז. מתעסק.....9
- ח. מעשה אומנות.....10
- 10.....הלכתא למשיחא
- ה. השליח שעשה שליחותו בעל הבית מעל לא עשה שליחותו שליח מעל.....10
- הלכה למעשה.....11
- ו. שלוחו של אדם כמותו.....11
- הלכתא למשיחא.....12
- ז. נזכר בעל הבית ולא נזכר שליח שליח מעל שליח.....12

דף י.

הלכה למעשה

א. היתר נדרים פורחין באויר ... שנאמר לא יחל דברו הוא אינו מוחל אבל אחרים מוחלין לו

הלכתא למעשה ברף היומי

מסכת חגיגה

מי שנדר ונתחרט¹, יש לו תקנה להתיר נדרו, על ידי חכם או ג' הדיוטות על פי הכללים המבוארים במס' נדרים ובפוסקים, ודבר זה אינו מפורש להדיא בתורה כמבואר במשנה "היתר נדרים פורחין באויר ואין להם על מה שיסמוכו" דמעט רמז יש במקרא אלא שכן מסור לחכמים בתורה שבע"פ, והרמז במקרא מדכתיב (במדבר ל פסוק ג) לא יחל דברו ודרשינן אבל אחרים מוחליין לו. כלומר הוא אינו יכול לעשות דברו חולין, אבל אחרים יכולים.

ב. גמר בלבו צריך שיוציא בשפתיו

אין השבועה² או הנדר³ חלים עד שיוציא בשפתיו שנאמר (ויקרא ה פסוק ד) לְבַטָּא בִשְׁפָתַיִם ויהיו פיו ולבו שוים. אבל המתכוין לנדור בנזיר ונדר בקרבן, בקרבן ונדר בנזיר, בשבועה ונדר, או שנתכוון לנדור ונשבע, או שנתכוון לומר תאנים ואמר ענבים, הרי זה מותר בשניהם ואין כאן נדר⁴.

לפיכך היה בלבו לידור מפת חטים, והוציא בשפתיו פת שעורים, מותר בשניהם. בפת חטים מותר שהרי⁵ לא הוציא בשפתיו ובשעורין מותר שהרי לא גמר בלבו. וצריך שיהיה פיו ולבו שוין.

אבל אם היה בלבו פת חטים או פת שעורים, והוציא בשפתיו פת סתם, כשהיה בלבו פת חטים אסור בשל חטים לבד, או כשהיה בלבו פת שעורים לבד אסור בשל שעורים לבד.

גם במקום שמוכח כוונת הנודר אין הוכחת כוונתו מועילה אפילו להחמיר מה שאין במשמעות לשון הנודר כלל⁶.

ולפיכך זה דוקא כשהוציא בשוגג פת סתם והתכוין לסיים דבריו חיטין או שעורים⁷, ולא נתכוין לאסור עליו פת סתם. אבל אם הוציא בשפתיו פת סתם בכוונה, ומתכוין שלא להוציא פת חטין בשפתיו אלא לחשוב בלבו פת חטים, אסור בכל פת דדברים שבלב אינן דברים⁸. אך אם היה מחשבתו לסתם פת והוציא בפיו פת חטים, בין בטעות בין בכוונה מותר בשל שעורים⁹.

¹ ערוך השולחן יורה דעה סימן רכח סעיף א

² שו"ע ונו"כ יו"ד רל"א א

³ שו"ע ונו"כ יו"ד ר"א

⁴ רמב"ם הלכות נדרים פרק ב הלכה ב, מובא בחיק רע"א בשו"ע כאן

⁵ ט"ז שם ב וש"ך א

⁶ פתחי תשובה שם ס"ק א

⁷ ט"ז שם ג

⁸ ש"ך ב שם מהב"ח ועיין (בתשו' חות יאיר סי' ט"ו) שפקפק בזה ודעתו דאפי' אם כוון להוציא פת סתם מותר בשל שעורים אלא דמסתפי לחלוק על כמה גדולים קמאי ובתראי שדעתם כדברי הב"ח.

⁹ פ"ת שם א מהחוי"י שם

הלכות למעשה בדרך היומי

מסכת חגיגה

ג. מנין שנשבועין לקיים את המצוה שנאמר נשבועתי ואקימה לשמור משפטי צדקך

מותר לאדם להשבוע על המצוה¹⁰ לעשותה, כדי לזרז את עצמו, ואף על פי שהוא מושבע עליה מהר סיני. שנאמר (תהלים קיט פסוק קו) נִשְׁבַּעְתִּי וְאֶקְיָמָהּ לְשֹׁמֵר מִשְׁפָּטֵי צְדָקָךְ.

נשבוע¹¹ לקיים את המצוה ולא קיים, כיצד כגון שנשבוע שיעשה לולב או סוכה, או שיתן צדקה לעני, או שיעיד לו אם ידע לו עדות, ולא עשה ולא נתן ולא העיד, אין כאן חיוב שבועה כלל לא שבועת ביטוי ולא שבועת שוא. שחרי הוא מושבע ועומד מהר סיני¹².

ד. הלכות שבת ... החופר גומא בשבת ואין צריך אלא לעפרה פטור עליה ... מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה ... מקלקל הוא ... מלאכת מחשבת אסרה תורה

מלאכות שבת¹³ נלמדות מהמשכן, ולא רק מהות המלאכה אלא גם איכותה, וכשם שבמשכן המלאכות היו "מלאכת מחשבת", גם בשבת כדי להתחייב צריך שהמלאכה שנעשית תהיה "מלאכת מחשבת"¹⁴, ולכן יש תנאים ואופנים לאיסור מלאכה מן התורה להתחייב עליה, אך גם ללא התנאים הללו עדיין ישאר בדרך כלל איסור דרבנן, וכפי שיבואר

א. נתקיימה מחשבתו או כוונתו

מלאכת מחשבת נעשית בכונה למלאכה זו שהוא עושה, שבמשכן כל מלאכה שעשו חשבו אותה לעשות כדכתיב בויקהל (שמות לה פסוק לב – לג) וְלִחְשֹׁב מַחְשַׁבְתּוֹ וְגו' לַעֲשׂוֹת בְּכָל מְלָאכַת מַחְשַׁבֶּת אֲבָל אִם אֵינוּ מְכוּוִּין לָהּ כָּלֵל פָּטוּר,

¹⁰ רמב"ם הלכות שבועות פרק יא הלכה ג

¹¹ רמב"ם שם פרק ה הלכה טז

¹² דומיא דשלא אוכל נבלה וטרפה, אי משבועת ביטוי פטור מושבע מהר סיני ואין שבועה חלה על שבועה ואי משבועת שוא פטור שחרי בשעה שנשבוע שפיר נשבע דכתיב נשבועתי ואקימה וגו' ואם לא קיים המצוה עבר על עשה אבל לא יתחייב על שבועת שוא למפרע. (רדב"ז שם הט"ז)

¹³ ערוה"ש סי' רמב סעי' כ

¹⁴ ודע שמצאתי דבר אחד שזה דבעינן מלאכת מחשבת הוי חומרא והיינו דמי שזורה את התבואה ברוח חייב והיא מאבות מלאכות ואע"ג דעיקר המלאכה עושה הרוח ודבר זה אפילו בנוקין פטור מ"מ בשבת חייב משום דזהו מלאכת מחשבת שכן דרך הורייה ונתקיימה מחשבתו דניחא ליה במה שהרוח מסייעו [ב"ק ס"ז]: (ערוה"ש שם סעי' כד)

הלכתא למעשה ברף היומי

מסכת חגיגה

ולכן¹⁵ מלאכת העברה ברשות הרבים בשבת, כדי לחייב את העושה אותה, יש לו להעביר חפץ לאורך ארבע אמות ברשות הרבים. אך אם נתכוון לזרוק את החפץ למרחק שתי אמות, כלומר זריקה שאין בה כל איסור, וזרקו ארבע אמות פטור, שהרי לא נתכוון לעשות מלאכה אסורה, וכן, אם היתה אבן מונחת לו בחיקו ולא ידע על כך, או ששכחה, וקם ונתגלגלה לאורך ארבע אמות ברשות הרבים פטור¹⁶.

ב. כדרכה ושינוי

מלאכת מחשבת היא הנעשית "כדרכה" והיפוכה – "שלא כדרכה", עשייה ב"שינוי" או "כלאחר יד" מן התורה אין אדם חייב על מלאכה שעשה אלא אם כן עשה אותה בדרך שרגילים לעשותה, בלא שינוי. אבל אם שינה בה¹⁷, הרי מדין תורה הוא פטור ואיסורה אינו אלא מדרבנן¹⁸.

כגון הגוזז צפורניו במספרים או בפעירה חייב¹⁹, כי כן הדרך לעשות, ואילו התולשן בידו או בשינוי פטור, כי הוא שינה מדרך העשייה הרגילה, אבל אסור מדרבנן לעשות כן²⁰. ובמקרה בו משנה בעשייתה שינוי גדול, אין בעשייתו כל איסור²¹, כי אין זו כלל דרך עשיית המלאכה. ולכן מותר למעך בננה בידית של מזלג או בכף, ואין בכך משום מלאכת טוחן.

ג. מלאכה שאין צריכה לכופה

מלאכת מחשבת נעשית לתכליתה ומלאכה שאינה צריכה לגופה שמכוין לאותה מלאכה אלא שא"צ לתכליתה, לרמב"ם חייב²², ובלבד שאינו

¹⁵ אע"ג שלכמה דברים חייב גם בלא מתכוין כמו לנזקין ועוד כדאיתא בב"ק כו ע"ב

¹⁶ וכן היוצא מרשות היחיד לרשות הרבים ושכח שיש דבר בכיסו והוציאו מרשות לרשות אינו חייב על הוצאתו, מכיון ש"מלאכת מחשבת" אסרה תורה, דהיינו שיוציא חפץ מרשות לרשות במתכוון. וכן הנועל דלת של בית ונתברר לו שבעל חיים ניצוד בנעילתו פטור, ואין הוא חייב לפתוח את הדלת כדי לשחררו.

¹⁷ ולא נקרא "שלא כדרכה" (או "שינוי" או "כלאחר יד") אלא כאשר השינוי נעשה בגוף המלאכה, אבל השופת קדירה על האש כלאחר יד ובעצם מעשה הבישול אין שום שינוי – אין זה נקרא כלאחר יד, והרי הוא חייב.

כמבואר בשו"ת מהר"ח או"ח, סי' לא. וע"ע שולחן – שלמה ח"ג סי' שכח ס"ק כח (ב)

¹⁸ שו"ע הרב סי' שא סע' ב, ועיין ביצה יג ב רש"י ד"ה אלא מאי, דמלאכת מחשבת שהיא מלאכת אומנות אסרה תורה, וכן במ"ב סי' שכח ס"ק לה ועוד. ועיין אה"ע סי' קכג בח"מ ס"ק ה, דהפטור דכלאח"י הוא משום דלא הוה מלאכת מחשבת.

¹⁹ שו"ע שמ"א ובבב"ל ד"ה חייב

²⁰ וכן, היוצא מרשות היחיד לרשות הרבים וסוכריה בפיו חייב מן התורה, כי זוהי דרכה של הוצאת סוכריה, ואילו היוצא מרשות לרשות וסוכריה עמופה בנייר בתוך פיו, או היוצא מרשות לרשות וכפתור בפיו פטור, כי אין הדרך להוציא סוכריה עמופה או כפתור כשהם נתונים בפה, אבל כמובן שיש בהוצאה זו משום איסור דרבנן. כמבואר בשו"ע הרב שם. וכן המכבה את האור בגב היד או במרפק הרי זה "כלאחר יד" ופטור מהתורה אך אסור מדרבנן. התולש מן הגדל בעציץ נקוב חייב מן התורה, ואילו התולש מן הגדל בעציץ שאינו נקוב פטור, אבל אסור מדרבנן, מכיון שהנתלש נזרע שלא במקום שרגילים לזרוע בו.

²¹ עיין שכאמ"ב כה וע"ע שו"ת אג"מ או"ח ח"ד סי' עד, טוחן סוס"ק ב

²² והוא פלוגתא דר' יהודה ור"ש בכל הש"ס דר"י ס"ל דדבר שאין מתכוין אסור מדרבנן ומלאכה שאינה צריכה לגופה חייב חטאת דהוי מלאכה גמורה ור"ש ס"ל דדבר שאין מתכוין מותר לכתחלה ומלאכה שא"צ לגופה פטור מן התורה דלא הוי מלאכת מחשבת כבמשכן דבמשכן כשעשו מלאכה היו צריכים לגוף המלאכה

הלכתא למעשה ברך היומי

מסכת חגיגה

מקלקל²³, ודעת הרבה פוסקים וכך להלכה שמן התורה אינו חייב על עשיית מלאכה אלא אם כן עשה אותה לצורך גופה, דהיינו לתכליתה המקובלת, וכפי שנמסר למשה מסיני²⁴ אבל אם אינו צריך לגופה של המלאכה, הרי עשייתה אסורה²⁵ מדרבנן²⁶.

ועל כן, למרות שהחופר בור מפני שעריך לבור חייב מן התורה בבית משום בונה, ובשדה משום חורש, אבל אם אינו צריך לבור אלא לעפר החפירה איסורו מדרבנן, וכן למרות שהמוציא חפץ מרשות לרשות מכיון שהוא צריך לחפץ במקום שמוציאו לשם חייב, ואילו המוציא פח אשפה מביתו לרשות הרבים (למקום המיועד לכך), מכיון שרצונו שלא יהיה בביתו פטור²⁷. שהרי זו מלאכה שאינו צריך לגופה²⁸.

ותכליתה אבל אסור מדרבנן ור"י חשיב לה מלאכת מחשבת וי"ל בטעמו דוודאי גם במשכן היתה כיבוי כדי שריבוי האש לא יקדיח הסממנים וזהו מלאכה שאצל"ג ור"ש ס"ל דבמשכן וודאי היו זהירים שלא להרבות אש יותר מדאי כמ"ש התוס' צ"ד ע"ב ד"ה ר"ש ע"ש ולא היה כיבוי רק לעשות פחמין וזהו צריך לגופה כמ"ש התוס' ל"א ע"ב ד"ה וסותר ע"ש (ערוה"ש שם סעי' כח)

²³ שיש להבדיל בין חפירת הגומא ואינו צריך אלא לעפרה, כשאינו מקלקל את השטח, דהוה משאצל"ג, לבין חפירה שבה הוא מקלקל את השטח, דהוה מקלקל,

²⁴ תוס' שבת צד. ד"ה וכ"ש, דחייב רק אם עושה לצורך אותה תכלית שעשו במשכן

²⁵ סי' רעה במ"ב ס"ק ג, ע"ש דעשיית משאצל"ג איסור חמור משאר איסורי דרבנן, מכיון שיש בה צד חיוב לכו"ע, ועיין גם סי' שמב במ"ב ס"ק א. ועיין סי' רעה במ"ב ס"ק ג, דאף לחולה שאיב"ס לא התירו לעשות משאצל"ג, הגם שהתירו עשיית איסור דרבנן לצורכו, סי' שכח סעי' יז, וקצ"ע סי' שב סעי' י בביה"ל ד"ה דלא.

²⁶ וכן מלאכה שא"צ לגופה למאן דפוסר כמו שיתבאר הוי ג"כ מטעם מלאכת מחשבת [חגיגה יז:] וכמ"ש רבותינו בעלי התוס' בשבת [צ"ד. ד"ה ר"ש וגם לרש"י צ"ל כן ע"ש ודו"ק] ומאן דמחייב משום דס"ל דזה מקרי מלאכת מחשבת (ערוה"ש שם סעי' כג) ועיין שלד כז ובמ"ב פד – פה ועיין סי' שיא במ"ב ס"ק י, דלא ברירא דהוה פטור עליה, ע"ש, ועיין סי' רסה סעי' א ובמ"ב ס"ק ב. ועיין סי' שמו סעי' ח, דהצד שאר שרצים שלא לצורך דפטור, דהוה משאצל"ג, שם במ"ב ס"ק לג, ומה שמסביר המ"ב שם – כגון לשחק, אין כוונתו שצד בע"ח כדי לשחק בו, דזה הוי משאצל"ג, אלא י"ל שצד כמשחק בעלמא, ועיין גם חזו"א סי' נ ס"ק ד ד"ה ר"מ.

²⁷ וכן המכבה עצים דולקים מפני שחם עליהם וכיוצא בו, הרי אינו צריך לתכלית המלאכה, שהרי אינו צריך לכיבוי בשביל עצמו אלא שצריך לעצים. אבל המכבה כדי לעשות מהן פחמין, הרי זה צריך לגוף המלאכה, שהרי אי אפשר לעשות פחמין אם לא שיכבה. הוי אדם שם סעי' ו מ"ב סי' שמו ס"ק מו ובה"ל ד"ה לצוד.

²⁸ ויש בזה שאלה גדולה דא"כ אפשר להתחייב לר"ש על פסיק רישא הא כיון שאינו מכיון לה פשיטא שא"צ לתכליתה וא"כ הוי עכ"פ מלאכה שא"צ לגופה ומדברי רבותינו בעלי התוס' בשבת [מ"א: ד"ה מיחם] ויומא [ל"ד:] ובריתות [ב:] נראה דה"פ דכל פסיק רישא דאנן סהדי דניחא ליה חייב אף שאינו מכיון לזה ובע"כ הוי כמכיון לזה וכל דאנן סהדי דלא ניחא ליה בזה כלומר שאינו מעלה ומוריד הוה כמלאכה שאצל"ג ולשיטת הערוך [בתוס' ק"ג:] כל פסיק רישא דלא ניחא ליה מותר אפילו לכתחלה ע"ש אבל רש"י ז"ל כתב להדיא [ע"ה. ד"ה טפין] דר"ש מודה במידי דלא איכפת ליה אי מתרמי או לא אא"כ רוצה דווקא ההיפך שלא תיעשה מלאכה זו ע"ש: והנה מצאנו שבנו של הרמב"ם נשאל בזה והשיב בשם הרמב"ם בלשון זה ההפך בין מלאכה שאצל"ג ובין פסיק רישא דגבי פסיק רישא אינו מכיון למלאכה כל עיקר אלא שהיא מעשה בהכרח כגון שסגר פתח ביתו והיה שם צבי שהוא לא כיון לשמירת הצבי אלא שהמלאכה נעשית בהכרח אבל מלאכה שא"צ לגופה הוה מתכוין לגוף המלאכה אלא שאינו מתכוין לתכליתה [כ"מ פ"א הל' ז'] ונתקשו בכונתו גדולי עולם ולא ראיתי בזה דברים המתיישבים על הלב:

ולענ"ד נראה דהעניין כן הוא ולדוגמא בעניין מצוות יש פוסקים שצריכים כוונה ויש פוסקים דאף כשאינו מתכוין יצא דהוי כמתכוין ומ"מ אם מתכוין שלא לצאת הכל מודים שאינו יוצא וכן הוה במלאכות שבת דודאי בעינן כשעושה המלאכה האסורה יכוין לה ואין הכוונה מעכב דא"כ יעשה כל המלאכות ויאמר שאינו מכיון לזה אלא וודאי כשאפילו עושה בלא כוונת מלאכה כלל כיון שעושה בדרך המלאכה מה מועיל העדר כוונתו והרי בהכרח כוונתו נעשית וזהו עניין הפסיק רישא אבל אם באמת מכיון להמלאכה אלא שעושה אותה בשביל תכלית אחר הוי כמו במצוה כשנתכוין שלא לצאת וה"נ לא שייך לומר דהוי כמתכוין דודאי הוה

הלכתא למעשה ברף היומי

מסכת חגיגה

ד. אינו מתכוין ואינו פסיק רישיה

מלאכת מחשבת היא מלאכה הנעשית במתכוין להשיג בפעולתו את התוצאה המקובלת, אבל אם לא התכוון לאותה התוצאה, וגם לא ודאי שעל ידי פעולתו זו תושג התוצאה המקובלת, הרי זה דבר שאינו מתכוון, ומותר לעשותו.

ולכן אם אינו מכין כלל למלאכה²⁹, אע"פ שאפשר שעל ידי זה יהיה נעשה מלאכה, מכל מקום מותר לעשותה כיון שאינו מתכוין לה. ועל כן למרות שהעושה חריץ בקרקע, חייב משום חורש אם מכין לכך, כגון שחורץ בקרקע להניח בה צינור השקייה. ואע"פ כן, מותר לגרור על גבי קרקע מטה כסא ושולחן לצרכו, ובלבד שלא יתכוון לחפור חריץ בקרקע על ידי גרירתו, וגם לא ודאי שאמנם יעשה חריץ. וכן מהלך אדם על גבי עשבים בשבת³⁰, ובלבד שלא יתכוון לעקור אותם בהליכתו, ולפיכך אם נעקרים, אינו חושש. כיון שאין כוונתו לכך, וזהו שאמרו בכל מקום, דבר שאינו מתכוין מותר³¹.

במה דברים אמורים³², בענין שאינו פסיק רישיה³³. כלומר שאינו ודאי שתעשה מלאכה זו בפעולתו, אבל אם עשה מעשה שכתוצאתו ההכרחית נעשית מלאכה, אף על פי שלא נתכוון לה

מתכוין אבל מתכוין לתכלית אחר ולא לגוף האיסור של המלאכה ולכן בצידת צבי שאינו מתכוין לכלום וכן ראש עוף לצחיקת הקטן אינו מתכוין לכלום משא"כ החופר גומא וא"צ אלא לעפרה דוודאי מכין לחפירה אלא לצורך תכלית אחר והיינו לתכלית העפר אבל בצידת צבי אינו מכין לצידה כלל וכן בראש עוף לצחיקת קטן אינו מכין להריגה כלל וגרע טפי שהרי בע"כ נעשית המלאכה והוא כמכין [ויש מי שאומר דבפסיק רישא כל שהוא מוכרח לעשות ע"י פסיק רישא אסור ובאינו מוכרח ע"י פסיק רישא אזי מותר אף בפסיק רישא כן כתב השלמי גבורים בפ' האורג אות ג' ע"ש וע"ש ברין ורשב"א]: (ערוה"ש שם סעי' לב – לה)

²⁹ וזה משום דבענין מלאכת מחשבתו מפורסם בכל מס' שבת דדבר שאין מתכוין פלוגתא דר' יהודה ור' שמעון דלר"ש מותר לכתחלה ולר"י אף דאסור לכתחלה אינו אלא מדרבנן ובשאר איסורים ס"ל לר"י דאסור מן התורה [תוס' שבת מ"א: ד"ה מיהם] ואף לר"ש דס"ל דגם בשאר איסורים מותר מן התורה כדמוכח בפסחים [כ"ה:] ובשבת [כ"ט:] מ"מ יש עניינים דגם באינו מתכוין חייב כמו נזקין וחייבי גלות [ב"ק שם] ומדברי הרמב"ם פ"י מכלאים דין י"ח משמע דפסק דגם בכלאים חייב אף באינו מתכוין [וע"ש בכ"מ ודו"ק]: (ערוה"ש שם סעי' כא)

³⁰ שו"ע שלו א

³¹ חיי אדם שם סעי' ד

³² חיי אדם שם סעי' ה מ"ב שלו ס"ק ב ג

³³ הנה הטי' חידוש בס' שמו סעי' ג דבר חדש בענין פסיק רישא והוא. דכשם דהיכא דמספקא לן אם יעשה האיסור או לא אמרינן דבר שאינו מתכוין מותר לר"ש כגון בגרירת מטה כסא וספסל דספק הוא אם יעשה חריץ ע"י הגרירה כמו כן ה"ה היכא דמספקא לן אם יש איסור בהמעשה שעושה והוא אינו מתכוין להאיסור נמי מותר לר"ש ולכן מותר בנעילת התיבה דשמא אין בה עתה זבובים ולולא דבריו הסברא להיפוך דאם האיסור יעשה בודאי ע"י המעשה [היינו הנעילה] אך ספק הוא אם יש כאן איסור [היינו דבר הניצוד] הו"ל ספיקא דאורייתא ושם בגרירא שאני דמספקא לן על דבר אחר היינו החריץ הנסבב ע"י פעולתו ולכך מותר דבר שאינו מתכוין דאפשר שלא יעשה החריץ משא"כ בעניינו דספק הוא על עצם הנעילה אם יש בזה מעשה צידה הוי כשאר ספיקא דאורייתא [ומצאתי בחידושי רע"א ביו"ד סימן פ"ז ס"ו בהג"ה שמצדד ג"כ מתחלה כסברתנו]. אמנם במקום שתלוי הדבר בענין דלהבא שמא ע"י מעשיו יהיה מלאכה למפרע או לא לא יהיה תקון דמי קצת להאי דגרירת כסא וספסל דספק הוא אם יעשה חריץ ע"י גרירתו או לא ומותר אבל בעניינו אנו דנין על הפעולה שעושה עכשיו והדבר תלוי בספק דלשעבר אם עושה בזה מעשה איסור דהיינו אם יש שם דבר הניצוד או לא הו"ל כשאר ספיקא ובעניינו לענין זבובים אין ג"מ בזה דהבא בלא"ה אינו אלא איסור

הלכתא למעשה ברפ הירמי

מסכת חגיגה

לתוצאה, הרי זה "פסיק רישא" ואסור לעשותו³⁴, "פסיק – רישא" פירושו חתוך ראשו ולא ימות? כלומר כשם שאי אפשר לחתוך את ראשו של בעל חיים בלא להמיתו בכך, כך אי אפשר לפעולה המותרת להיעשות מבלי שתיעשה בפעולה זו גם מלאכה אסורה. ועל כן, הנוטל ידיים במקום זרוע זרעים, יש בכך משום פסיק רישא, גם אם לא נתכוון להשקות הזרעים, שהרי ודאי יצמחו על ידי זה³⁵. הפותח דלת כנגד להבה הקרובה אליה במקום שהרוח נושבת³⁶, ולכן אף על גב שאינו מכין לזה, חייב³⁷.

ויש להבדיל בין שני סוגים של "פסיק – רישא":

(א) "פסיק רישא דניחא ליה", כלומר שהעושה נהנה מתוצאת הפעולה שעשה, גם אם כלל לא התכוון לה ועל מעשה כזה חייב, כגון הנוטל ידיים בגינתו שלו במקום זרוע זרעים, שהרי נוח לו בתוצאת המעשה, שכן הזרעים שזרע יגדלו³⁸.

(ב) "פסיק רישא דלא ניחא ליה", כלומר שאינו נהנה מתוצאת הפעולה שעשה, או "פסיק רישא דלא איכפת ליה", כלומר שאין לו כל ענין בתוצאת הפעולה על מעשה כזה אינו חייב, אבל יש בזה איסור דרבנן³⁹. לדעת רוב הפוסקים, וכך הלכה וכגון הנוטל ידיים בגינתו של אדם שאינו חפץ לעזור לו, כגון נכרי, במקום זרוע זרעים, שהרי אינו רוצה להשקות את זרעיו של הלה, או אפילו בגינתו של יהודי שאינו אוהבו, שלא איכפת לו אם יגדלו צמחו או לא, או

דרבנן דהו"ל דבר שאין במינו ניצוד וא"כ הוא ספיקא דרבנן ונ"מ בעלמא היכא דהוא ספיקא דאורייתא כגון שרוצה לנעול הדלת ומספקא ליה אם יש שם צבי וכדומה שנכנס מתחלה לתוכו אפשר דהוא בכלל ספיקא דאורייתא אף שאינו מכין להצידה. אכן מצאתי ראיה לדברי הט"ז מדברי הרמב"ן במלחמות פרק כירה גבי המיחם שפינהו וכו' ומקשה הגמרא הלא מצרף וקאמר ר"ש היא דאמר דבר שאין מתכוין מותר והקשו הראשונים הא מודה ר"ש בפסיק רישא ותירץ הרמב"ן דלהכי אינו אסור לשפוך מים למיחם ולא חיישינן למצרף דשמא לא הגיע לצירוף אע"פ שנתחמם הרבה שהמים מנעו אותו ושמא כבר נצטרפה ע"ש וכן תירץ המאירי שם הרי דגם בדבר התלוי בספק דלשעבר ג"כ אמרין דבר שאינו מתכוין מותר כדברי הט"ז וא"ל דטעם הרמב"ן משום ספק ספיקא דא"כ אמאי אצטרף הגמרא לומר דר"ש היא אפילו לר"י והא מותר אלא ע"כ דס"ל להגמרא דזה לא נכנס בכלל ספק ספיקא ומ"מ מותר בזה כשאינו מתכוין וע"כ כדברי הט"ז הנ"ל: (בה"ל סי' שטז סעי' ג ד"ה ולכן יש)

³⁴ עיין שם מ"ב קנט דבפס"ר חשיב מלאכת מחשבת ועיין קובץ שיעורים כתובות אות יט, דענין פ"ר יש לפרש בשני טעמים, א. דכיון שהוא יודע שהמלאכה נעשית מיקרי מכין למלאכה. ב. דכיון שהתוצאה היא תוצאה הכרחית של מעשהו, נמצא שהיא בכלל מעשיו, ע"ש דהנפק"מ בין הטעמים הוא לענין פ"ר דלא ניח"ל, דלטעם הראשון הוא פטור, ולטעם השני אין לפוטרו בשאר איסורים משום דלא ניח"ל

³⁵ ויש דברים שאע"ג שהוא פסיק רישא פטור באינו מתכוין, מכיון שאם אינו מתכוין אין כאן מלאכה כלל, כגון המכבה גחלת של מתכת שאם נתכוין לצרף חייב ואם לא נתכוין פטור שהרי אינו רוצה לעשותו כלי ואין כאן מלאכה כלל וכן הקוטם חתיכת עץ אם כוונתו לעשות קיסם חייב משום מכה בפטיש ואם לאו פטור שהרי לא תיקן כאן כלי כיון שלא ישתמש בו לכך (שביתת השבת כללי דבר שאינו מתכוין סעי' ד)

³⁶ רעז ב ומ"ב ובביה"ל ד"ה שמא

³⁷ באמירה לא"י דהוי שבות דלית בו מעשה לא מחמירין כולי האי ושרי אף בפסיק רישא. (מ"ב סי' רנג ס"ק צט רנ"ט ס"ק כא)

³⁸ שלו ג ומ"ב כז

³⁹ סי' שכ במ"ב ס"ק נג ובביה"ל ד"ה יש וד"ה דלא, וע"ש ד"ה טוב, דבצירוף עוד סברות נקמין כהערוך, דפ"ר דלא ניח"ל מותר, ועיין סי' שלו במ"ב ס"ק כז וסי' שלו בשעה"צ ס"ק י, דלכתחילה אסור פ"ר דלא ניח"ל, ועיין חי' רבינו חיים הלוי פ"י מה' שבת הי"ז, דדעת הרמב"ם כהערוך, דפ"ר שלא ניח"ל מותר.

הַלְכָתָא לַמַּעֲשֵׂה בִּדְרֵי הַיּוֹמִי

מַסְכַּת חֲגִיגָה

אפילו נוטל ידים בגינה שלו אחרי שירדו גשמים וכבר השקו את הגינה כל צורכה, ואין לה כל צורך במים הנוספים. ודעת הערוך שמותר, כיון שאינו מכוין. ופסיק רישיה בשאר איסורין חוץ משבת, דעת הרא"ש דלכ"ע אסור, ומשמע מדאורייתא, דדוקא בשבת דבעינן מלאכת מחשבת, משא"כ בשאר איסורין⁴⁰.

ה. מלאכה המתקיימת

מלאכת מחשבת היא מלאכה המתקיימת לפיכך מן התורה אין אדם חייב על עשיית מלאכה אלא אם כן יש לתוצאתה קיום לזמן ממושך, אבל אם אין קיום כזה לתוצאתה פטור מן התורה ואסור מדרבנן⁴¹.

ולכן, למרות שהכותב בדיו על גבי נייר הרי הוא חייב מן התורה שכן הכתב מתקיים לאורך זמן, אבל הכותב על שמש המכוסה אדים, פטור כי אין זה כתב המתקיים, אבל אסור מדרבנן לעשות כן⁴², וכן הקושר קשר של קיימא חייב, ואילו הקושר קשר שאינו של קיימא פטור אבל אסור מדרבנן⁴³.

ואם אין לתוצאת המעשה כל קיום ואפילו לא לזמן קצר, אין זו נקראת מלאכה ומותר לעשותה אף לכתחילה. ולכן מותר לרשום באצבע כעין אותיות באויר⁴⁴. ומותר לענוב עגיבה שאין תחתיה קשר, ואף מותר לקשור קשר אחד שאין תחתיו קשר אחר, והוא עומד להיות נותר מאליו תוך זמן קצר⁴⁵.

ו. מקלקל

מלאכת מחשבת מהותה מלאכה שיש בה אומנות ותיקון או אפילו בדרך קלקול אך לשם תיקון⁴⁶, אבל מלאכה הנעשית בדרך קלקול והשחתה בלבד מן התורה הוא פטור, ואסור לעשות כן מדרבנן.

⁴⁰ חיי אדם שם סעי' ו ומ"ב סי' שכ ס"ק נב נג וד"ה יש מי שמתיר

⁴¹ עיין רמב"ם פכ"ב מה' שבת הכ"ז, דבאינו מתקיים גורנין אמו מתקיים, וע"ש פי"א המ"ו בה"ה, דכל המלאכות ילפינן מכותב, דבעינן של קיימא (וע"ע בסוף ההערה הקודמת), ועיין ח"א כלל כד בנ"א ס"ק א

⁴² סי' שמ סעי' ד ובמ"ב ס"ק יח, וע"ש במ"ב ס"ק כב (א), דבכתיבה בעינן דבר המתקיים על דבר שהכתב מתקיים עליו, וע"ש בביה"ל ד"ה במשקין, בשם הרשב"א, דלא בעינן דמקיימי לעולם, אלא דמקיימי קצת עד שדרכן של בנ"א לכתוב בהם דברים שאין עשויים לקיימן לעולם אלא לזמן אחד... מלאכת מחשבת היא.

⁴³ שו"א

⁴⁴ שם ד ברמ"א

⁴⁵ שו"א במ"ב יד כט

⁴⁶ ערוה"ש שם סעי' כג מ"ב שיד ס"ק ז ושכח ס"ק פח ושם ס"ק מג ושם ד"ה ולא

הלכתא למעשה ברף היומי

מסכת חגיגה

ועל כן הסותר בניין שלא ע"מ לבנותו פטור מן התורה, ומדרבנן אסור⁴⁷ מטעם דאין זה מלאכת מחשבת שבמשכן היו כל המלאכות לתיקון ולא לקלקול⁴⁸ וכן, למרות שהקורע כפתור רפוי מבגדו כדי לתופרו אליו מחדש, חייב, שהרי במעשה הקריעה הוא מתכוון לתקן, אבל הקורע כפתור כדי לקלקל את הבגד פטור⁴⁹. ומצאנו שהתירו לנו חז"ל, אף לכתחילה, לעשות מלאכה בדרך קלקול והשחתה, אם אמנם עושה כן לצורך השבת⁵⁰, כגון לקרוע נייר העטיפה של מיני מאכל שברצונו לאכלם בו ביום, או לשבור חבית כדי לאכול את מה שבתוכה.

ז. מתעסק

לעשות בכל מלאכת מחשבת היא מלאכה הנעשית תוך שימת לב למה שעושים, ובאין שימת לב אין כאן "מלאכת מחשבת" אלא "מתעסק", והעושה פטור (אבל אסור⁵¹).

לדוגמה, הנשען על הקיר ובלא שימת לב נלחץ מתג החשמל ונדלק האור, הרי זה "מתעסק" ופטור⁵². וכן נתכוון להרים ירק תלוש ונמצא שתלש ירק מחובר, פטור, כי הרי לא נתכוון כלל לתלוש את המחובר⁵³, ואפילו נתכוון לחתיכה, כגון שנתכוון לחתוך ירק בחושבו שהוא תלוש, ונמצא מחובר וחתכו פטור, והוא הדין כאשר התכוון לחתוך ירק שהוא תלוש, ונמצא שחתך ירק אחר שהוא מחובר פטור⁵⁴.

⁴⁷ וממ"ב סי' שיד ס"ק יא משמש דהיכא דהוא מלאכה שאין צריכה לגופא ומקלקל ונעשה כלאחר יד מעיקר הדין מותר

⁴⁸ דע דאף דמדעת רש"י משמע דבמקלקל היכי שהוא לצורך שבת מותר לכתחלה תוספות ורא"ש ור"ן פליגי עליה [מ"א] ונ"מ מזה גם לענין שאר מלאכות ואפשר דגם רש"י מודה בשאר וכן מוכח מדעת הרמב"ם פ"א מה"ש הלכה ג' וי"ז דמקלקל פטור אבל אסור בכל המלאכות והיו מכין אותו מ"מ ולא מצינו שום שבות שיהיה מותר ע"י ישראל משום שהוא לצורך שבת [ומצאתי סברא זו ג"כ באחרונים] וע"כ פשוט דאין להקל בזה כלל: (בה"ל סי' שיד ד"ה אסור לשבר)

⁴⁹ וכן המוחק כתב או אפילו שירטוט כלשהו כדי לכתוב במקומו של הכתב חייב, אבל המוחק כתב דרך השחתה, כגון שזורק מכתב כתוב בדיו לתוך מים פטור החובל בבעל חיים ומוציא ממנו דם משום שהוא צריך לו לדם חייב, ואילו אם נתכוון לחבול בו בלבד פטור, מפני שהוא מקלקל.

⁵⁰ שיד במ"ב ס"ק כה, ועיי' גם כף החיים סי' תקפו ס"ק קמ

⁵¹ והנה מחלוקת הפוסקים, אי מתעסק נקרא עבירה, אלא דגזה"כ דבכח"ג פטור מחטאת, או נאמר דלא הוה מלאכה כלל, עיי' שו"ת רע"א סי' ת, וע"ש דכל זה בשאר עבירות, אבל בשבת דבעינן מלאכת מחשבת, אין זה מלאכה כלל לכו"ע.

⁵² וכן אם מתעסק לפעולה שאינה כלל מלאכה כגון מתעסק להבריא מעליו נחש וע"כ צד אותו אינו כלל בכלל מלאכה (בה"ל סי' שמו ד"ה נחשים) וכן גבי בורר אם מסלק המין שאינו רוצה רק כדי ללהגיע למה שתחתיו אינו כלל בכלל מלאכת בורר אלא מתעסק בעלמא הוא (בה"ל שיש ד"ה לאכול מיד)

⁵³ כדאיתא בתוס' שבת ע"ב ע"ב ד"ה נתכוין ע"ש

⁵⁴ ואם עשה מלאכה במתעסק כגון שנעל דאת דלת ביתו ואח"כ נודע לו שיש שם צבי ועי"ז ניצוד שפמור כיון שזה דומה לנתכוין להגביה תלוש וחתך מחובר דאנוס הוא ואפילו אם מתכוין אח"כ שלא לפתוח הדלת עד הערב משום הצבי גם כן אין איסור בדבר וה"ה בישב על הפתח ולא ידע שצבי בתוכו ואח"כ נודע לו שיש שם צבי מותר לו לישב ולשמור עד שתחשך מפני שקדמה צידה למחשבה [הרמב"ן בליקוטיו] ועיי' בחידושי הרשב"א שם שמצדד ג"כ לבסוף כהרמב"ן וכן מוכח בהדיא בהתוספתא כרמב"ן מדקאמר הא למה זה דומה וכו' ועיי' בשבת ק"ז ע"א בגמרא ולפלא קצת על הרשב"א שמסתפק לכתחלה בזה: (בה"ל שמו ד"ה וחייב)

הלכתא למעשה ברך היומי

מסכת חגיגה

וכן המתכוון לעשות מלאכה ונעשית בפחות מכוונתו פטור. כיצד התכוון להוציא חפץ לפניו (והרי החפץ שמור) ובא לו לאחוריו פטור, שהרי התכוון להוציא בשמירה מעולה והוציא בשמירה פחותה.

ח. מעשה אומנות

וכן נכלל במלאכת מחשבת דבעינן דווקא מלאכה של מעשה אומן כמו שהיה במשכן מלאכת חרש וחושב אבל כל שאינו מעשה אומנות לא מקרי מלאכה בשבת.

ולכן המעמיד ערימה של תבואה בשבת אם אין בה מלאכה אחרת אינו חייב מן התורה רק מדרבנן אסור משום עובדין דחול ומשום מוקצה ומטעם זה גם גבי קשר שהוא מאבות המלאכות אינו חייב אלא על קשר של מעשה אומן כמבואר במלאכת קושר⁵⁵.

הלכתא למשיחא

ה. השליח שעשה שליחותו בעל הבית מעל לא עשה שליחותו שליח מעל

אף⁵⁶ שבכל התורה כולה אין שליח לדבר עבירה "דדברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין" למדו חז"ל שבמעילה יש שליח לדבר עבירה⁵⁷.

⁵⁵ ערוה"ש שם סעי' כב

⁵⁶ רמב"ם הלכות מעילה פרק ז הלכה א

⁵⁷ וא"ת כיון דמעילה לא שייכא אלא בשוגג איך שייך דברי הרב וכו' כבר תירצו התוס' שם דאפילו נזכר השליח דהו"ל מזיד אפ"ה בעה"ב מעל. מעשה רוקח שם ועיין בתקנת עזרא שם שכתב "מבואר דס"ל להתוס' דבשליח שוגג גם בכל התורה כולה יש שליח לדבר עבירה וחייב המשלח, אך יש חולקין ע"ז וס"ל דבכל התורה כולה גם כשהשליח שוגג אין שלד"ע ופטור המשלח, והטורי אבן בחגיגה (דף י"ד) הביא ראיה דבכל התורה גם כשהשליח שוגג אין שלד"ע, דהרי לכאורה קשה איך ילפינן מעילה מתרומה דישלד"ע במעילה, הא בתרומה גופא אם עשה שליח לתרום בעבירה כגון להקדים תרומה לביכורים או לתרום מן הרע על היפה אין שלד"ע ואין תרומת השליח תרומה כלל, כמש"כ התוס' בב"מ (דף י"א ע"ב) גבי כהן שא"ל לישראל צא וקדש לי אשה גרושה דלמ"ד בהא אשלד"ע משום דאי בעי לא עביד אין הקדושין חלין כלל, וא"כ איך יליף מעילה מתרומה דיש במעילה שלד"ע כיון דבתרומה גופא אשלד"ע, והשתא אי אמרת בשלמא דבמעילה לא משכח"ל שליחות כלל דאפי' אם השליח שוגג אין שלד"ע בכל התורה ובתרומה, שפיר כיון דמעילה ילפינן לענין כמה דברים מתרומה מג"ש זו דחטא חטא, ואין ג"ש למחצה ע"כ ילפינן מעילה מתרומה גם לענין זה דבמעילה יש שליח לד"ע דגוה"כ הוא, אבל אי אמרת דנבי מעילה משכח"ל שליחות בתרי גוונא היינו דבשגגת השליח והמשלח גם בכהת"ו יש שלד"ע, אלא דמהג"ש דאפי' אם השליח מזיד נמי יש שליח, א"כ קשה כיון דג"ש זו לאו לשליחות לחוד אתי אלא משום דאין ג"ש למחצה ילפינן דאפי' אם השליח מזיד יש שליח, א"כ מג"ל הא ניליף אדרבה מתרומה איפכא, דמה תרומה באין עבירה אי נמי בעבירה אלא שהשליח שוגג יש שליח דלא שייך לומר דברי הרב וד"ה דמ"ש לסברת התוס' ה"נ במעילה בשגגת השליח יש שליח כמו גבי תרומה, אבל אם השליח מזיד אין שליח, דהשתא הוה דומיא דתרומה לגמרי, אבל אי ילפת דאם השליח מזיד נמי יש שליח הא ודאי לא הוה דומיא דתרומה דילפת מניה, אלא ע"כ ש"מ דבתרומה ובכהת"ו אשלד"ע אפי'

הלכתא למעשה ברף היומי

מסכת חגיגה

ולפיכך מי ששגג ולקח הקדש או מעות הקדש ונתנו לשליח להוציאו בתורת חולין, אם עשה השליח שליחותו המשלח הוא שמעל, ואם לא עשה שליחותו אלא עשה השליח מדעת עצמו השליח הוא שמעל.

כיצד בעל הבית שאמר לשלוחו תן מאותו בשר לאורחין הלך ונתן להן ככר, או שאמר לו תן להן ככר ונתן להן בשר, אמר לשלוחו הבא לי מעות להוציאם ולקנות חולין⁵⁸ מן החלון והביא לו מן הארון, או שאמר לו הבא מן הארון והביא לו מן החלון, השליח מעל, וכן כל כיוצא בזה, הלך השליח והביא מן החלון כמו שאמר לו אף על פי שאמר השולח לא היה בלבי שיביא אלא מן הארון בעל הבית מעל, שהרי עשה שליחות מאמרו ודברים שבלב אינן דברים.

יש מהראשונים שנסתפקו באומר לשליח הושט ידך לכד של שמן ותהנה מן הסיכה, או שב על עורות של הקדש או התחמם בגיזי עולה, והשליח לא ידעשדהם של הקדש, שמכיון שלא עשאו שליח אלא מן ההנאה, האם יתחייב המשלח, או שמא זה נהנה וזה מתחייב לא אמרינן⁵⁹.

הלכה למעשה

ו. שלוחו של אדם כמותו

שלוחו של אדם הרי הוא כמותו וא"צ למנות השליח בעדים. לפיכך עושה⁶⁰ אדם שליח להפריש לו תרומות ומעשרות ואפי' אם בעל הבית טמא יכול למנות שליח להפריש בטהרה⁶¹. שנאמר כן תרימו גם אתם לרבות שלוחכם. והשליח מברך ולא המשלח⁶².

דעת רוב הראשונים שצריך מינוי שליחות ממש⁶³ ואין מועיל רק נתינת רשות, ומ"מ העושה שליח לתרום א"צ לומר לו בהדיא שיעשה בשליחות אלא אם אומר לחברו צא תרום סתמא מתפרש באופן המועיל ע"פ דין תורה.

ואין עושין שליח עכו"ם שנאמר גם אתם מה אתם בני ברית אף שלוחכם בני ברית.

אם השליח שוגג נמי, א"כ במעילה לעולם לא משכחת שליחות אפי' בשגגת שליח, והשתא אי גמרינן שליחות במעילה מתרומה ע"כ ליש שליחות נגמור מינה דישלד"ע, דאם נילף בתרומה לאידך גיסא דאין שלד"ע הרי לא משכח"ל שליחות במעילה כלל, וכיון דקיי"ל אין ג"ש למחצה ע"כ ליש שליח במעילה אתיא ג"ש.
⁵⁸ עיין אבן האזל שבהכי מיירי דאל"ה שסתם אמר לו הבא לי בשר מן החלון כיון שהשליח לא הוציאו אלא רק הביא אין בכך מעילה.

⁵⁹ תור"ה ששלא קידושין דף מג ועיין בתור"ה אכילתו מעילה יש מובא במשנה למלך כאן.

⁶⁰ רמב"ם הלכות תרומות פרק ד הלכה א, שו"ע יו"ד שלא כמ

⁶¹ משנה ראשונה חלה פ"ב מ"ג

⁶² מ"ב תלב י

⁶³ הו"א מעשרות סי' ז' סקט"ו ולא אמרי' דנתינת רשות תהני מדין זכי' כדלקמן דכיון שלא מינה אותו בפירוש י"ל דהדר בי' אח"כ כיון שאינה זכי' גמורה כמ"ש מרן בלקוטים לזרעים סי' ו' סק"א.

הלכתא למעשה בדף היומי

מסכת חגיגה

הלכתא למשיחא

ז. נזכר בעל הבית ולא נזכר שליח מעל שליח

השולח פרוטה⁶⁴ ביד שלוחו לקנות לו בה חפץ, ונזכר בעל הבית שהיא הקדש קודם שתגיע ליד החנוני, השליח מעל שהוא שוגג, ובעל הבית כבר נזכר ואין המזיד חייב בקרבן מעילה, נזכר אף השליח וידע שהיא הקדש קודם שתגיע לחנוני, שניהם פטורים מקרבן מעילה והחנוני חייב כשיוציא אותה פרוטה שנתערבה במעותיו שהרי הוא שוגג, נזכר השליח ובעל הבית לא נזכר בעה"ב⁶⁵. הודיעו לחנוני שפרוטה שנתנו לו הקדש שלשתן פטורין ונתפס המקח להקדש.

⁶⁴ רמב"ם הלכות מעילה פרק ז הלכה ה

⁶⁵ תוס' פרק האיש מקדש (דף מ"ב) ד"ה אמאי, מובא במשנה למלך